

LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMO KONTROLIERIUS

PAŽYMA DĖL X SKUNDO PRIEŠ ŠIAULIŲ TARDYMO IZOLIATORIŲ

2020-04-09 Nr. 4D-2018/1-579

Vilnius

SKUNDO ESMĖ

1. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius gavo X (toliau vadinama – Pareiškėjas) skundą (toliau vadinama ir – Skundas) dėl Šiaulių tardymo izoliatoriaus (toliau vadinama – ŠTI, ŠT Izoliatorius, Šiaulių TI) pareigūnų veiksmų (neveikimo), neužtikrinant Pareiškėjui tapačių teisių kaip ir ŠTI laikomiems asmenims, kuriems taikoma dinaminė priežiūra.

2. Skunde, be kitų aplinkybių, nurodoma:

2.1. „Esu sulaikytas nuo 2016 m. spalio 21 d. iki šiol dar nesu nuteistas. Jau ne karto prašiau ŠT Izoliatoriaus padėti spręsti mano problemas. [...] [...] ŠTI suimtieji skiriasi į dvi grupes, t. y. paprasti tokie kaip aš [...]. Ir kita grupė nuteistųjų, kurie priskirti prie grupės vadinamos dinaminio režimo“ (šios ir kitų citatų kalba netaisyta);

2.2. „Pavyzdžiui aš ir panašūs suimtieji, kurie nepažeidinėja vidaus tvarkos taisyklių ir būna dažnai paskatinti neturim tokiu privilegijų kaip dinaminės grupės suimtieji. O tai yra jų aukštas atskirtas nuo kitų ir jiems yra galimybė po tris valandas susitikinėti koridoriuje ir bendrauti tarpusavyje. [...]“

3. Pareiškėjas Seimo kontrolieriaus prašo ištirti Skunde nurodytas aplinkybes.

TYRIMAS IR IŠVADOS

Tyrimui reikšmingos faktinės aplinkybės

4. Seimo kontrolierius 2018 m. gegužės 9 d. raštu Nr. 4D-2018/1-579/3D-1303 kreipėsi į ŠTI, prašydamas paaiškinti Skunde nurodytas aplinkybes. 2018 m. gegužės 31 d. Seimo kontrolierius gavo ŠTI 2018 m. gegužės 29 d. raštą Nr. 14/01-6492.

Šiame rašte ir prie jo pridėtuose dokumentuose nurodoma:

4.1. „2017-12-01 Šiaulių TI eksperimento tvarka įdiegtas ir pradėtas įgyvendinti įkalintų asmenų dinaminės priežiūros modelis [...]. Dinaminės priežiūros modelis yra naujas metodas tiek Kalėjimų departamentui [prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos] pavaldžiose įstaigose, tiek Šiaulių TI, įgyvendinamas labai palaipsniui, nes reikia daug resursų ir laiko: turi būti atrinkti ir apmokyti specialistai, steigiami nauji etatai, kuriamos fizinės sąlygos ir teisinė bazė, todėl Šiaulių TI dinaminė priežiūra vykdoma maža apimtimi.“

4.2. „[...] suimtieji, kuriems taikoma dinaminė priežiūra turi papildomą galimybę nuo

18.00 val. iki 19.30 val. ir nuo 20.00 val. iki 20.30 val. pagal Suimtųjų ir nuteistųjų dienotvarkę būti ne kameroje ir dalyvauti laisvalaikio užimtume.“

4.3. „[...] suimtieji, kuriems yra taikoma dinaminė priežiūra ir kurie yra laikomi atskirose kameroje, turi galimybę tarpusavyje bendrauti buvimo ne kameroje metu (išleidžiant į dinaminės priežiūros korpuso teritoriją), jeigu tai nesukelia konfliktinių situacijų ir neigiamai neįtakoja kriminogeninės būklės korpuse. Suimtieji (nuteistieji), kuriems netaikoma dinaminė priežiūra, vedant juos į užimtumus taip pat gali bendrauti su kitų kamerų suimtaisiais (nuteistaisiais) tame pačiame užsiėmime, renginyje [...], jeigu tai nesukelia konfliktinių situacijų ir neigiamai neįtakoja kriminogeninės būklės korpuse [...]. Vykdydami priežiūrą suimtųjų, kuriems yra taikoma dinaminė priežiūra, ir suimtųjų, kuriems ji netaikoma, siekiama, kad suimtiesiems būtų kasdien sudaroma galimybė keturias valandas praleisti ne kameroje, tačiau ne mažiau kaip tris valandas. [...]. Išnaudojant visus dabartinius įstaigos turimus žmogiškuosius išteklius, užimtumo patalpas, įmanoma įkalintiems asmenims užtikrinti 2,5 val. praleidimą už kameros ribų, suimtiesiems (nuteistiesiems), kuriems yra taikoma dinaminė priežiūra, sudaryta galimybė už gyvenamosios kameros ribų praleisti ne mažiau kaip 3 valandas, kurių metu skirtingose kameroje laikomi suimtieji (nuteistieji), gali kartu dalyvauti organizuojamose užimtumo priemonėse, jeigu tai nesukelia konfliktinių situacijų ir neigiamai neįtakoja kriminogeninės būklės korpuse.“

4.4. „Pažymima, kad [...] į dinaminės priežiūros korpusą skiriami suimtieji, kurių laikymas kartu nepažeidžia Suėmimo vykdymo įstatymo 10 straipsnyje numatytų atskiro laikymo reikalavimų ir kurie nėra anksčiau atlikę laisvės atėmimo bausmės. Pareiškėjas yra anksčiau atlikęs bausmę pataisos namuose.“

5. Seimo kontrolierius 2019 m. rugsėjo 14 d. raštu Nr. 4D-2018/1-571, 579/3D-2275 kreipėsi į socialinių mokslų (teisės) daktarą, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Baudžiamosios justicijos katedros docentą, kriminologą Gintautą Sakalauską, prašydamas pateikti kompetentingą nuomonę dėl Skunde nurodytų aplinkybių, susijusių su dinamine priežiūra.

2019 m. lapkričio 4 d. Seimo kontrolierius gavo doc. dr. Gintauto Sakalausko 2019 m. spalio 31 d. raštą. Šiame rašte nurodoma: „Gera veikiančioje įkalinimo sistemoje visa priežiūra turi būti tik dinaminė, o statinė turėtų būti taikoma tik tais atvejais, kai asmuo dėl savo elgesio negali būti prižiūrimas tokiu būdu (dabartinėje Lietuvos bausmių vykdymo teisinėje sistemoje tai atitiktų uždarymą į kamerų tipo patalpas ir perkėlimą į drausminę grupę). Pereinamuoju laikotarpiu dinaminei priežiūrai turėtų būti atrenkami asmenys, kurie jai yra tinkami savo elgesiu, nėra konfliktiški, gali būti grupėje ir pan. Nusikaltimas, už kurį asmuo atlieka laisvės atėmimo bausmę, ir jos trukmė neturėtų būti reikšmingi, nes svarbiausia šiuo atveju yra asmens keliamas pasitikėjimas ir jo norai bei galimybės dalyvauti įvairiose dinaminės priežiūros sąlygomis galimose užimtumo priemonėse.“

Tyrimui reikšmingi teisės aktai

6. Europos Tarybos Ministrų Komiteto Rekomendacijos Rec(2006)2 valstybėms narėms dėl Europos kalėjimų taisyklių (toliau vadinama – Europos kalėjimų taisyklės):

51.1 *punktas* – „Apsaugos priemonės, taikomos kiekvieno kalinio saugiam kalinimui užtikrinti turi būti minimalios“;

51.2 *punktas* – „Apsauga, kuri yra užtikrinta fizinėmis kliūtėmis ir kitomis techninėmis priemonėmis, turi būti papildyta dinamiška apsauga, kuri numato budintį personalą, pažįstantį prižiūrimus kalinius.“

7. Lietuvos Respublikos pataisos pareigūnų veiklos įstatymo (įstatymo redakcija, įsigaliojusi nuo 2019 m. sausio 1 d.):

2 *straipsnis* „*Įstatyme vartojamos sąvokos*“ – „1. Dinaminė priežiūra – nuteistųjų resocializacijos, socialinės pagalbos suimtiesiems ir jų elgesio kontrolės priemonių visuma. [...]“

8. Dinaminio saugumo laisvės atėmimo vietų įstaigose koncepcijos, patvirtintos 2014 m. gruodžio 30 d. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus įsakymu Nr. V-564 (toliau vadinama ir – Koncepcija):

I skyrius „Bendrosios nuostatos“ – „Atsižvelgiant į vykdomas ir numatomas vykdyti bausmių vykdymo sistemos modernizavimo priemones (projektus), kuriomis iš esmės siekiama tobulinti laisvės atėmimo vietų įstaigų veiklą, jose esamas saugumo priemones, jų valdymą bei šių priemonių taikymo visumą yra būtina laisvės atėmimo vietų įstaigų apsaugos ir suimtųjų bei nuteistųjų priežiūros modelio peržiūra, sukuriant naują saugumo priemonių taikymo būdą (jo koncepciją). Dinaminio saugumo laisvės atėmimo vietų įstaigose koncepcija (toliau – Koncepcija) nustato dinaminio saugumo prioritetus, vykdymo formas, taikymo apimtis ir kitas nuostatas. Pagrindinės Koncepcijoje vartojamos sąvokos: Dinaminis saugumas – pareigūnų ir kitų darbuotojų veiksnių bei priemonių visuma, kuriais siekiama tinkamai reaguoti į laisvės atėmimo vietų įstaigose (toliau – įstaigos) funkcionuojančių apsaugos sistemų pažeidimus, identifikuoti kriminogeniniu požiūriu rizikingas ar kritines situacijas, atpažinti individualias kritines nuteistųjų būkles [...], tinkamai į jas reaguoti ir konsultuoti nuteistuosius socialiniais klausimais. [...]. Dinaminio saugumo taikymo tikslai yra užtikrinti įstaigose esančių darbuotojų ir kitų asmenų saugumą, stiprinant (plečiant) įkalinimo įstaigų personalo kompetenciją, mažinti subkultūros apraiškas, lengviau įgyvendinti socialinės integracijos ir individualaus darbo su nuteistaisiais programas, pastebimai mažinti žalingą laisvės atėmimo vietos poveikį nuteistojo asmenybei ir nuostatoms bei užkirsti kelią neformaliai elgesio taisyklių sklaidai“;

II skyrius „Situacijos apžvalga ir pagrindiniai veiksniai, lemiantys būtinumą tobulinti nuteistųjų (suimtųjų) priežiūrą ir apsaugą“ – „[...] Visose įstaigose vykdoma statinė apsauga, kuri paremta inžinerinių ir techninių priemonių panaudojimu, bei apsaugos postais, kur visą parą apsaugą vykdo ginkluoti šaunamaisiais ginklais pareigūnai. Kompleksiškai techninės ir inžinerinės priemonės per visą laikotarpį nuo 1991 metų iš esmės nebuvo renovuotos. [...]. Šiai dienai įstaigose nuteistieji laikomi dideliuose lokaliniuose sektoriuose, kuriuose gali būti nuo 200 iki 400 nuteistųjų. Tokio kiekio nuteistųjų laikymas apsunkina jų priežiūrą [...]. Lokalizuojant nuteistuosius mažesnėmis grupėmis, patalpinant juos į kamerų tipo patalpas, rakinant juos nakties metu, būtų užtikrinta efektyvesnė jų priežiūra, elgesio kontrolė ir suteiktų galimybę atsisakyti brangiai kainuojančios ginkluotos laisvės atėmimo vietų įstaigų apsaugos bei palaipsniui pereiti nuo fizinės apsaugos prie dinaminio saugumo vykdymo. [...]. Vertinant dinaminio saugumo įgyvendinimo koncepcijos galimybes būtina atsižvelgti ir į tai, kad lokaliniuose sektoriuose laikoma daug nuteistųjų, todėl prižiūrėtojams gyvenamojoje zonoje, kurie vykdo tarnybą mobiliajame poste, nėra saugu, [...]. Tokiu būdu nėra užtikrinama tinkama nuolatinė nuteistųjų priežiūra. Tam, kad būtų užtikrinta tinkama nuolatinė nuteistųjų priežiūra, reikia daug žmogiškųjų išteklių, todėl įgyvendinus dinaminio saugumo koncepcijos idėjas laisvės atėmimo vietų įstaigose, padaugėtų prižiūrėtojų gyvenamojoje zonoje, kas leistų padidinti jų pačių, kitų darbuotojų, nuteistųjų ir suimtųjų bei materialiojo turto saugumą“;

III skyrius „Dinaminio saugumo organizavimo įstaigose modelis“ – „Dinaminis saugumas įstaigose turi būti organizuojamas ir realizuojamas šiose betarpiškai tarpusavyje susijusiose ir viena be kitos funkcionuoti negalinčiose srityse: veiklos organizavimas nuteistųjų priežiūros, resocializacijos srityje (priežiūros pareigūnų ir socialinių darbuotojų funkcijos); įstaigų apsaugos organizavimas (techninės apsaugos priemonės, apsaugos funkcijas vykdančios pareigūnai, veikimas ypatingų įvykių metu); įstaigų veiklos organizavimas materialinio aprūpinimo srityse (personalo ištekliai, sveikatos priežiūra, buities gerbūvio gerinimas). [...]. Įstaigų pareigūnai turi būti specialiai apmokyti tinkamai reaguoti į įstaigose funkcionuojančių apsaugos sistemų pažeidimus, identifikuoti kriminogeniniu požiūriu rizikingas ar kritines situacijas, atpažinti individualias kritines nuteistųjų būkles, tinkamai į jas reaguoti ir konsultuoti nuteistuosius socialiniais klausimais. Įstaigose, kuriose vykdoma dinaminio saugumo veikla, turi būti parengiamas Dinaminio saugumo vykdymo planas, kuriame nustatomos visų pareigūnų, vykdančių dinaminę apsaugą, funkcijos, informacijos rinkimo,

fiksavimo ir perdavimo tvarka. Dinaminio saugumo veiklos teritorijoje esančių nuteistųjų (suimtųjų) nuolatinę elgesio kontrolę organizuoja ir užtikrina priežiūros pareigūnai. Nuteistieji savo gyvenamosiose, buitinėse ir pagalbinėse patalpose, savo būrio lauko teritorijoje įprastai gali judėti laisvai, tačiau nuolat prižiūrimi pareigūnų. Nuteistųjų judėjimas už būrio teritorijos ribų griežtai kontroliuojamas priežiūros pareigūnų. Nakties metu nuteistųjų (suimtųjų) gyvenamosios patalpose (sekcijos, kameros) užrakinamos. Priežiūros pareigūnų postai gyvenamosiose patalpose išdėstomi tokiu būdu, kad nuteistieji (suimtieji) bet kuriuo paros metu galėtų tiesiogiai kreiptis į tarnybą vykdančią pareigūną. Nuteistųjų (suimtųjų) stebėjimas gali būti vykdomas betarpiškai kontaktuojant su šiais asmenimis, taip pat vaizdo stebėjimo priemonėmis. Apsaugos ir priežiūros, socialinės rehabilitacijos bei kiti įstaigos pareigūnai nustatyta tvarka fiksuoja informaciją duomenų kaupimo sistemoje apie jo žinioje esančius nuteistuosius (suimtuosius) [...]. Įstaigose, kuriose vykdoma dinaminio saugumo veikla, teritorijos perimetro apsauga organizuojama atsisakant fizinės apsaugos ir pasitelkiant inžinierines bei technines priemones. Šiose įstaigose turi būti sudaromos specialiosios pareigūnų grupės, kurios nedelsiant reaguotų į apsaugos techninių priemonių pranešimus ir užtikrintų galimų nuteistųjų (suimtųjų) pabėgimų ar draudžiamų daiktų patekimo užkardymą. [...].“

9. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir jam pavaldžių laisvės atėmimo vietų įstaigų dinaminio saugumo koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano, patvirtinto 2016 m. balandžio 15 d. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriaus įsakymu Nr. V-143 (toliau vadinama ir – Planas):

1 punktas – „Pristatyti dinaminio saugumo koncepciją laisvės atėmimo vietų įstaigų direktoriams ir jų pavaduotojams. [...]. Iki 2016 m. birželio 1 d.“;

2 punktas – „Apmokyti Kalėjimų departamento Mokymo centro dėstytojus bei laisvės atėmimo vietų įstaigų psichologinių tarnybų specialistus dinaminio saugumo klausimais, kurie bus atsakingi už tolimesnį jaunesniųjų pareigūnų mokymą laisvės atėmimo vietų įstaigose. [...]. Iki 2016 m. liepos 1 d.“;

3 punktas – „Organizuoti dinaminio saugumo praktinius mokymus laisvės atėmimo vietų įstaigų Apsaugos ir priežiūros bei Kriminalinės žvalgybos skyriaus viršininkams ir jų pavaduotojams. [...]. Iki 2016 m. rugpjūčio 1 d.“;

4 punktas – „Tardymo izoliatorių ir kalėjimo direktoriams parengti dinaminio saugumo įgyvendinimo priemonių modelį bei pateikti jį Kalėjimų departamentui. [...]. Iki 2016 m. liepos 1 d.“;

5 punktas – „Laisvės atėmimo vietų įstaigų psichologams, apmokytiems pagal šio plano 2 punktą: parengti jaunesniųjų pareigūnų apmokymų dinaminio saugumo klausimais grafiką. [...]. Iki 2016 m. rugpjūčio 1 d.; organizuoti bei vykdyti mokymus pagal parengtą grafiką. [...]. Iki 2016 m. gruodžio 31 d.“;

6 punktas – „Mokymo centro direktoriui parengti dinaminio saugumo mokymo programą ir pateikti ją Kalėjimų departamentui. [...]. Iki 2016 m. rugpjūčio 1 d.“;

7 punktas – „Laisvės atėmimo vietų įstaigų direktoriams pagal dinaminės apsaugos koncepciją įvertinti postų efektyvumą ir jų poreikį bei atskaitą pateikti Kalėjimų departamentui. [...]. Iki 2016 m. liepos 1 d.“

10. Suimtųjų ir nuteistųjų dinaminės priežiūros tvarkos aprašo, kuris buvo patvirtintas 2018 m. lapkričio 29 d. ŠTI direktoriaus įsakymu Nr. 1/01-393 (toliau vadinama ir – Aprašas):

3 punktas – „Suimtųjų dinaminė priežiūra vykdoma Šiaulių TI direktoriaus įsakymu priskirtose kameroje [...]. Nuteistųjų dinaminė priežiūra vykdoma ūkio aptarnavimo būryje (toliau – būrys)“;

4 punktas – „Į dinaminės priežiūros korpusą skiriami suimtieji, kurių laikymas kartu nepažeistų Suėmimo vykdymo įstatymo 10 straipsnyje nustatytų suimtųjų atskiro laikymo reikalavimų ir kurie nėra anksčiau atlikę laisvės atėmimo bausmės“;

9 punktas – „Suimtųjų dinaminė priežiūra vykdoma kasdien. Specialistai, atsakingi už

dinaminę priežiūrą (toliau – specialistai), suimtųjų dinaminę priežiūrą vykdo pamainomis nuo 8.00 val. iki 20.30 val. pagal Šiaulių TI direktoriaus patvirtintą grafiką“;

10 punktas – „Kiekvieną darbo dieną po rytinio suimtųjų ir nuteistųjų patikrinimo-skaičiuotės kameroje ir būryje dinaminę priežiūrą vykdančys pareigūnai, patikrina gautus suimtųjų ir nuteistųjų prašymus, susipažįsta su pamainą baigusiu specialistų palikta informacija ir suplanuoja darbo dieną, pirmenybę suteikdami suimtųjų (nuteistųjų) užimtumui ir neigiamų įstaigos kriminogeninės būklės pokyčių prevencijai ir užkardymui“;

11 punktas – „Vykdančiam suimtųjų dinaminę priežiūrą, siekiama suėmimo vykdymo režimo reikalavimų laikymosi užtikrinimo bei kad dinaminės priežiūros korpuse laikomiems suimtiesiems būtų kasdien sudaroma galimybė 4 valandas praleisti ne kameroje, tačiau ne mažiau kaip 3 valandas. Buvimo ne kameroje metu (išleidžiant į dinaminės priežiūros korpuso teritoriją) skirtingose kameroje laikomiems suimtiesiems gali būti leista kartu dalyvauti organizuojamose užimtumo priemonėse, jeigu tai nesukelia konfliktinių situacijų ir neigiamai neįtakoja kriminogeninės būklės korpuse“;

12 punktas – „Vykdančiam nuteistųjų dinaminę priežiūrą, siekiama bausmės atlikimo režimo reikalavimų laikymosi užtikrinimo bei pozityvaus nuteistųjų laisvalaikio užimtumo. Darbo metu nuteistieji periodiškai patikrinami darbo vietose“;

13 punktas – „Naujai atvykusius į Šiaulių TI suimtuosius, paskirtus į dinaminės priežiūros korpusą, bei į būrį paskirtus nuteistuosius specialistai per vieną dieną supažindina su laikymo (bausmės atlikimo) tardymo izoliatoriuje tvarka ir sąlygomis, teisėmis bei pareigomis, padeda jiems adaptuotis įstaigoje ir būryje“;

14 punktas – „Darbo metu surinktą informaciją apie suimtuosius ir nuteistuosius, pastebėjimus apie psichologinį mikroklimatą būryje, dinaminės priežiūros korpuse ir kameroje bei kitą svarbią, naudingą informaciją specialistai kasdien pateikia Socialinės reabilitacijos (nuo 2019 m. vasario 1 d. – Resocializacijos) skyriaus vyriausiajam specialistui bei laisva forma surašo ir kaupia ją elektroninėje dinaminės priežiūros duomenų bazėje.“

11. Aprašo, pakeisto 2019 m. birželio 25 d. ŠTI direktoriaus įsakymu Nr. 1/01-160:

3 punktas – „Suimtųjų dinaminė priežiūra vykdoma Šiaulių TI direktoriaus įsakymu priskirtose kameroje [...]. Nuteistųjų dinaminė priežiūra vykdoma ūkio aptarnavimo būryje (toliau – būrys). Laisvės atėmimo bausmę iki gyvos galvos atliekančių nuteistųjų dinaminė priežiūra vykdoma šiai asmenų grupei priskirtose kameroje.“

12. Aprašo, pakeisto 2019 m. rugsėjo 19 d. įsakymu Nr. 1/01-230:

9 punktas – „Suimtųjų dinaminė priežiūra vykdoma kasdien. Saugumo valdymo skyriaus specialistai (dinaminei priežiūrai) suimtųjų (nuteistųjų) dinaminę priežiūrą vykdo pamainomis nuo 7.30 val. iki 20.15 val. (pietų pertrauka nuo 11.30 val. iki 12.15 val.).“

Tyrimo išvados

13. Pareiškėjas teigia, kad ŠTI skiriasi suimtųjų, kuriems taikoma dinaminė priežiūra, ir suimtųjų, kuriems ji netaikoma (tarp jų, ir Pareiškėjas), teisių apimtis.

14. Europos kalėjimų taisyklėse nustatyta, kad apsaugos priemonės, taikomos kiekvieno kalinio saugiam kalinimui užtikrinti, turi būti minimalios, o apsauga, kuri yra užtikrinta fizinėmis kliūtėmis ir kitomis techninėmis priemonėmis, *turi būti papildyta dinamiška apsauga*.

Visose Lietuvos Respublikos įkalinimo įstaigose ilgą laiką buvo vykdoma tik statinė apsauga. Tai reiškia, kad suimtieji / nuteistieji buvo saugomi ir prižiūrimi pasitelkiant inžinerines, technines priemones bei apsaugos postus, kuriuose visą parą budėjo šaunamaisiais ginklais ginkluoti pareigūnai. Šio suimtųjų / nuteistųjų apsaugos ir priežiūros modelio efektyvumas nebuvo vertinamas nuo 1991 metų. Siekiant tobulinti Lietuvos Respublikos įkalinimo įstaigų veiklą, jose esamas

saugumo priemonės, jų valdymą bei šių priemonių taikymo visumą, kilo poreikis sukurti naują suimtųjų / nuteistųjų apsaugos ir priežiūros modelį, kuriame vyrautų dinaminio saugumo principai.

Dinaminio saugumo principų diegimas Lietuvos Respublikos įkalinimo įstaigose buvo pradėtas 2014 m. gruodžio 30 d. Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos (toliau vadinama ir – KD) direktoriui priėmus įsakymą Nr. V-564 „Dėl dinaminio saugumo laisvės atėmimo vietų įstaigose koncepcijos patvirtinimo“. Koncepcijoje konstatuojama, kad *dinaminis saugumas yra suprantamas* kaip pareigūnų ir kitų darbuotojų veiksmų bei priemonių visuma, kuriais siekiama tinkamai reaguoti į įkalinimo įstaigose veikiančių apsaugos sistemų pažeidimus, nustatyti kriminogeniniu požiūriu rizikingas ar kritines situacijas, atpažinti individualias kritines suimtųjų / nuteistųjų būkles, tinkamai į jas reaguoti ir konsultuoti suimtuosius / nuteistuosius socialiniais klausimais; *dinaminis saugumas įstaigose turi būti įgyvendinamas* suimtuosius / nuteistuosius skirstant į mažesnes grupes, patalpinant juos į kamerų tipo patalpas, leidžiant suimtiesiems / nuteistiesiems laisvai judėti savo gyvenamosiose, buitinėse ir pagalbinėse patalpose, savo būrio lauko teritorijoje (nuolat prižiūrint pareigūnams), suimtųjų / nuteistųjų judėjimą už būrio teritorijos ribų griežtai kontroliuojant pareigūnams, rakinant juos nakties metu, priežiūros pareigūnų postus gyvenamosiose patalpose išdėstant tokiu būdu, kad suimtieji / nuteistieji bet kuriuo paros metu galėtų tiesiogiai kreiptis į tarnybą vykdančią pareigūną, nuolatos stebint suimtuosius / nuteistuosius (taip pat ir vaizdo stebėjimo priemonėmis). Pasak Koncepcijos kūrėjų, šiomis priemonėmis būtų užtikrinta efektyvesnė suimtųjų / nuteistųjų priežiūra, elgesio kontrolė ir suteiktų galimybę atsisakyti brangiai kainuojančios ginkluotos laisvės atėmimo vietų įstaigų apsaugos bei palaiapsniui pereiti nuo fizinės apsaugos prie dinaminio saugumo vykdymo.

Pažymėtina, kad visi minėti dinaminio saugumo elementai turėtų būti įtvirtinti kiekvienos įkalinimo įstaigos dinaminio saugumo vykdymo plane, kuriame taip pat turėtų būti aiškiai nustatytos visų pareigūnų, vykdančių dinaminę apsaugą ir priežiūrą, funkcijos, informacijos rinkimo, fiksavimo ir perdavimo tvarka bei kitos dinaminio saugumo vykdymui reikšmingos nuostatos.

2016 m. balandžio 15 d. KD direktorius priėmė įsakymą Nr. V-143 „Dėl Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos ir jam pavaldžių laisvės atėmimo vietų įstaigų dinaminio saugumo koncepcijos įgyvendinimo priemonių plano patvirtinimo“. Pagal Planą, iki 2017 m. pradžios Koncepcija turėjo būti pristatyta laisvės atėmimo vietų direktoriams ir jų pavaduotojams, surengti bausmių vykdymo sistemos pareigūnų ir darbuotojų mokymai dinaminio saugumo tema, laisvės atėmimo vietų administracijos privalėjo parengti dinaminio saugumo įgyvendinimo priemonių modelius ir juos kartu su savo išvalgomis dėl laisvės atėmimo vietų patalpų tinkamumo taikyti šiuos modelius pateikti KD. Pastebėtina, kad šiame Plane nėra nurodoma, kada, kas ir kokius konkrečius veiksmus turi atlikti, kad dinaminio saugumo principai pradėtų veikti kiekvienoje atskiroje Lietuvos Respublikos laisvės atėmimo įstaigoje.

2017 m. rugsėjo 1 d. priimtoje Lietuvos Respublikos Vyriausybės ataskaitoje „Dėl priemonių, kurių buvo imtasi ar kurių numatoma imtis, siekiant įgyvendinti Europos komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ar baudimą 2016 m. rugsėjo 5–15 d. vizito Lietuvoje ataskaitoje nurodytas rekomendacijas“ (toliau vadinama ir – Lietuvos Respublikos Vyriausybės ataskaita) nurodoma, kad visose Lietuvos Respublikos laisvės atėmimo vietose dinaminės priežiūros modelis buvo pradėtas diegti 2017 m., o perėjimo laikotarpis nuo statinės apsaugos prie dinaminės priežiūros modelio baigsis 2018 m. Atkreiptinas dėmesys, kad ir šiame dokumente nėra paaiškinama, kaip suprantama sąvoka „dinaminė priežiūra“; kokiais teisės aktais vadovaujantis ir konkrečiais veiksmais ji yra diegiama.

Nuo 2017 m. iki 2019 m. nebuvo priimti jokie teisės aktai, kurie detaliau nurodytų, kaip dinaminio saugumo įgyvendinimo procesas turėtų vykti toliau, t. y., atlikus Plane nustatytus veiksmus, ar kaip turėtų būti diegiamas Lietuvos Respublikos Vyriausybės ataskaitoje minimas dinaminės priežiūros modelis. Taip pat nėra viena kompetentinga institucija nepateikė paaiškinimų, ar Lietuvos Respublikos Vyriausybės ataskaitoje nurodoma „dinaminė priežiūra“ ir Koncepcijoje

minimas „dinaminis saugumas“ yra tapačios sąvokos; koks šių sąvokų santykis; ar Konceptijoje įvardijami dinaminio saugumo principai yra taikomi vykdant dinaminę priežiūrą.

2019 m. sausio 1 d. įsigaliojusio Lietuvos Respublikos pataisos pareigūnų veiklos įstatymo 2 straipsnyje įtvirtinama *dinaminės priežiūros sąvoka*, nustatant, kad dinaminė priežiūra turėtų būti suprantama kaip nuteistųjų resocializacijos, socialinės pagalbos suimtiesiems ir jų elgesio kontrolės priemonių visuma. Šis dinaminės priežiūros sąvokos apibrėžimas nepaaiškina, kaip ji turės būti taikoma konkrečiose įkalinimo įstaigose, t. y., ar ji bus taikoma visiems asmenims, jei ne, kuriems ir pagal kokius kriterijus atrinktiems asmenims ji bus taikoma, kokios resocializacijos, socialinės pagalbos priemonės šiems atrinktiems asmenims bus taikomos, ar jos skirsis nuo kitiems asmenims taikomų resocializacijos ir socialinės pagalbos priemonių, jei taip, kokie šie skirtumai, kokios objektyvios priežastys pateisina tokią įkalinimų asmenų diferenciaciją, koks asmenims taikomų resocializacijos priemonių / socialinės pagalbos santykis su elgesio kontrole, ir pan.

Atkreiptinas dėmesys, kad atsakymų į šiuos klausimus negalima rasti nei Lietuvos Respublikos pataisos pareigūnų veiklos įstatyme, nei kituose teisės aktuose.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, konstatuotina, kad nėra aiškaus teisinio reglamentavimo, kaip Lietuvos Respublikos laisvės atėmimo vietose turėjo būti / turi būti diegiami dinaminio saugumo principai / vykdoma dinaminė priežiūra. Kiekviena įkalinimo įstaiga, įskaitant ir ŠTI, savarankiškai sprendė / sprendžia šiuos klausimus. Keltina abejonė, ar įmanomas sklandus dinaminio saugumo principų / dinaminės priežiūros įdiegimo procesas, kai nėra aiškių taisyklių, kaip tai turi būti daroma? Seimo kontrolieriui kelia nerimą tai, kad dėl teisinio reglamentavimo trūkumo ir nesklandaus dinaminio saugumo principų / dinaminės priežiūros diegimo proceso gali kilti grėsmė pažeisti įkalinimų asmenų teises.

15. Skundo tyrimo metu nustatytos aplinkybės ir jų vertinimas pagrindžia minėtus Seimo kontrolieriaus nuogaštavimus.

15.1. Konstitucinis Teismas savo praktikoje yra konstatavęs, jog Konstitucijos 29 straipsnio normose įtvirtintas visų asmenų lygybės principas reiškia žmogaus prigimtine teisę būti traktuojamam vienodai su kitais. Konstitucijos 29 straipsnio 1 dalyje yra įtvirtinta formali visų asmenų lygybė. Konstitucinis Teismas yra ne kartą pažymėjęs, kad vienodas situacijas teisiškai reikia vertinti vienodai, ir draudžiama iš esmės tokias pat situacijas vertinti skirtingai.

Asmenų lygybės principo turinį Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau vadinama ir – Konvencija) kontekste yra aptaręs ir Europos Žmogaus Teisių Teismas. Šis teismas savo praktikoje pažymi, kad Konvencija saugo nuo nepagrįstai skirtingo asmenų, esančių panašioje padėtyje, vertinimo ar skirtingo elgesio, jiems naudojantis joje numatytomis laisvėmis ir teisėmis. Tam, kad būtų nagrinėjamas galimas asmenų lygybės principo pažeidimas, turi būti skirtingai traktuojami asmenys, esantys analogiškoje arba palyginti panašioje padėtyje, bei turi būti įrodyta, kad, atsižvelgiant į asmens skundo esmę, jis atsidūrė palyginti panašioje padėtyje kaip ir tie, su kuriais elgiamasi kitaip.

Apibendrinant pirmiau išdėstytą Konstitucinio Teismo, Europos Žmogaus Teisių Teismo jurisprudenciją, konstatuotina, kad asmenų lygybės principo pažeidimas pasireiškia tuo, jog asmenys, kurie iš esmės yra tokioje pačioje situacijoje, traktuojami skirtingai.

Aprašo 11 punkte įtvirtinta, kad yra siekiama, jog dinaminės priežiūros korpuse laikomi ŠTI suimtieji kasdien turėtų galimybę keturias valandas praleisti ne kameroje, o tais atvejais, kai tai yra objektyviai neįmanoma, ne mažiau kaip tris valandas. ŠTI pareigūnai paaiškino, kad dėl žmogiškųjų išteklių ir užimtumo patalpų trūkumo *suumtiesiems, kuriems yra taikoma dinaminė priežiūra*, yra *sudaroma galimybė už gyvenamosios kameros ribų praleisti ne mažiau kaip tris valandas*, o *suumtiesiems, kuriems dinaminė priežiūra nėra taikoma (tarp jų, ir Pareiškėjui)*, yra *sudaroma galimybė už gyvenamosios kameros ribų praleisti dvi su puse valandos*. Taip pat *suumtieji, kuriems yra taikoma dinaminė priežiūra, turi papildomą galimybę nuo 18.00 val. iki 19.30 val. ir nuo 20.00 val. iki 20.30 val. būti ne kameroje*. Šiuo atveju kyla klausimas, dėl kokių priežasčių asmenų,

kuriems taikoma dinaminė priežiūra, teisių apimtis yra didesnė nei tų asmenų, kuriems ji netaikoma (tarp jų, ir Pareiškėjui)? Seimo kontrolieriaus nuomone, vien ta aplinkybė, kad vieniems ŠTI laikomiems suimtiesiems yra taikomas dinaminės priežiūros modelis, o kitiems ne (tarp jų, ir Pareiškėjui), nekeičia fakto, kad jie yra tapačioje teisinėje padėtyje ir Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymas bei kiti teisės aktai jiems įtvirtina lygias teises.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, konstatuotina, kad nagrinėjamu atveju buvo pažeistas asmenų lygybės principas.

15.2. Pasak doc. dr. G. Sakalausko, įkalinimo sistemoje *visa priežiūra* turi būti tik dinaminė, o asmenų atranka yra galima tik pereinamuoju laikotarpiu. Pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės ataskaitoje nurodytus teiginius, pereinamasis laikotarpis Lietuvoje jau turėtų būti pasibaigęs, o tai reiškia, kad šiuo metu dinaminė priežiūra turėtų būti taikoma visiems įkalinčiams asmenims, tačiau ŠTI dinaminė priežiūra yra taikoma tik suimtiesiems, kurių laikymas kartu nepažeidžia teisės aktų reikalavimų ir kurie anksčiau nėra atlikę laisvės atėmimo bausmės, nuteistiesiems, priskirtiems ūkio aptarnavimo būriui, o nuo 2019 m. birželio 25 d. – ir nuteistiesiems iki gyvos galvos. Seimo kontrolieriui kyla klausimas, dėl kokių priežasčių dinaminė priežiūra nėra taikoma visiems asmenims? Seimo kontrolierius laikosi pozicijos, kad dinaminės priežiūros modelis turėtų būti taikomas visiems ŠTI laikomiems asmenims, o sprendžiant, jog pereinamasis laikotarpis dar nėra pasibaigęs, asmenų atranka turėtų būti atliekama pagal moksliniais tyrimais pagrįstus ir visiems vienodai taikomus kriterijus, nes priešingu atveju, yra sukuriamos sąlygos pažeisti konstitucinį lygiateisiškumo principą.

Seimo kontrolierius sutinka su doc. dr. G. Sakalausko nuomone, kad pereinamuoju laikotarpiu asmenys, kuriems bus taikoma dinaminė priežiūra, turėtų būti atrenkami vertinant asmenų norus ir galimybes dalyvauti įvairiose dinaminės priežiūros sąlygomis galimose užimtumo priemonėse, o ne nusikaltimą, už kurį asmuo atlieka laisvės atėmimo bausmę, jos trukmę ir pan. Nagrinėjamu atveju nėra aišku, ar (ir kaip) buvo vertinami ŠTI laikomų asmenų norai ir galimybės dalyvauti įvairiose dinaminės priežiūros sąlygomis galimose užimtumo priemonėse. ŠTI pareigūnai atsakymo į šį klausimą nepateikė, tačiau savo atsakyme Seimo kontrolieriui (šios pažymos 4.4 punktas) nurodė, kad sprendimas netaikyti Pareiškėjui dinaminės priežiūros buvo priimtas įvertinus tai, kad jis anksčiau jau buvo atlikęs bausmę pataisos įstaigoje. Ši aplinkybė leidžia teigti, kad ŠTI laikomų asmenų norai ir galimybės dalyvauti įvairiose dinaminės priežiūros sąlygomis galimose užimtumo priemonėse nėra vertinami ir ŠTI sprendimai konkrečioms asmenims (tarp jų, ir Pareiškėjui) taikyti dinaminę priežiūrą / jos netaikyti priimami vadovaujantis formaliais, moksliniais tyrimais nepagrįstais, kriterijais, kas taip pat sukuria sąlygas pažeisti konstitucinį lygiateisiškumo principą.

16. Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad Skundas yra pagrįstas.

ŠTI direktoriui rekomenduotina imtis priemonių, kad asmenys, kuriems bus taikoma dinaminė priežiūra, būtų atrenkami laikantis konstitucinio lygiateisiškumo principo pagal moksliniais tyrimais pagrįstus, visiems vienodus kriterijus ir kad būtų užtikrintos lygios suimtųjų, kuriems taikoma dinaminė priežiūra, ir suimtųjų, kuriems ji netaikoma, teisės.

17. Atsižvelgdamas į pozityvius dinaminio saugumo principų taikymo tikslus (užtikrinti įstaigose esančių darbuotojų ir kitų asmenų saugumą, stiprinant (plečiant) įkalinimo įstaigų personalo kompetenciją, mažinti subkultūros apraiškas, lengviau įgyvendinti socialinės integracijos ir individualaus darbo su nuteistaisiais programas, pastebimai mažinti žalingą laisvės atėmimo vietos poveikį nuteistojo asmenybei ir nuostatoms bei užkirsti kelią neformaliai elgesio taisyklių sklaidai), Seimo kontrolierius teigiamai vertina dinaminės priežiūros diegimą visose Lietuvos Respublikos laisvės atėmimo vietose. Kartu neabejojama, kad tai yra sudėtingas procesas, todėl pereinamuoju laikotarpiu gali kilti kliūčių dinaminę priežiūrą taikyti iš karto visose Lietuvos Respublikos laisvės

atėmimo vietose ir visiems įkalintiems asmenims. Vis dėlto Seimo kontrolierius pažymi, kad perėjimas nuo statinės apsaugos iki dinaminės priežiūros negali trukti nepagrįstai ilgą laiką.

Atkreiptinas dėmesys, kad, pagal Lietuvos Respublikos Vyriausybės ataskaitą, visose Lietuvos Respublikos laisvės atėmimo vietose dinaminės priežiūros modelis turėjo būti baigtas diegti 2018 m., tačiau iki šios pažymos priėmimo dienos tai nėra padaryta.

Dėl šios priežasties Kalėjimų departamento direktoriui rekomenduotina reglamentuoti, kaip Lietuvos Respublikos laisvės atėmimo vietose turi būti diegiami dinaminio saugumo principai / vykdoma dinaminė priežiūra, imtis konkrečių jų diegimo priemonių bei nustatyti šių priemonių įgyvendinimo terminus.

SEIMO KONTROLIERIAUS SPRENDIMAS

18. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 22 straipsnio 1 dalies 1 punktu, nusprendžiama X Skundą dėl ŠTI pareigūnų veiksmų (neveikimo), neužtikrinant Pareiškėjui tapačių teisių kaip ir ŠTI laikomiems asmenims, kuriems taikoma dinaminė priežiūra, pripažinti pagrįstu.

SEIMO KONTROLIERIAUS REKOMENDACIJOS

19. Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 8, 14, 17 punktais, Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius Kalėjimų departamento prie Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos direktoriui Virginijui Kulikauskui rekomenduoja:

19.1. reglamentuoti, kaip Lietuvos Respublikos laisvės atėmimo vietose turi būti diegiami dinaminio saugumo principai / vykdoma dinaminė priežiūra;

19.2. imtis konkrečių dinaminio saugumo principų / dinaminės priežiūros diegimo priemonių;

19.3. nustatyti dinaminės priežiūros diegimo priemonių įgyvendinimo terminus.

20. Vadovaudamasis Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 19 straipsnio 1 dalies 17 punktu, Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierius ŠTI direktoriui Sauliui Rajunčiui rekomenduoja imtis priemonių, kad:

20.1. asmenys, kuriems bus taikoma dinaminė priežiūra, būtų atrenkami laikantis konstitucinio lygiateisiškumo principo pagal moksliniais tyrimais pagrįstus, visiems vienodus kriterijus;

20.2. būtų užtikrintos lygios suimtųjų, kuriems taikoma dinaminė priežiūra, ir suimtųjų, kuriems ji netaikoma, teisės.

21. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymo 20 straipsnio 3 dalyje nustatyta, kad informacija apie siūlymų (rekomendacijų) išnagrinėjimą Seimo kontrolieriui turi būti pateikiama nedelsiant priėmus sprendimus dėl priemonių, kurių bus imamasi, atsižvelgiant į Seimo kontrolieriaus siūlymą (rekomendaciją), **bet ne vėliau kaip per 30 dienų nuo siūlymo (rekomendacijos) gavimo dienos.**

Seimo kontrolierius

Augustinas Normantas